

VISMIGRATIE

In 1925 werd begonnen met de kanalisatie van de Maas door de bouw van zeven stuwen. Deze ingreep in de rivier werd in 1936 afgerond. In 1970 volgde de afsluiting van het Haringvliet. Hierdoor werd de belangrijkste toegang vanuit zee tot het Maassysteem voor vissen geblokkeerd. Door deze ingrepen verloor de rivier haar functie als migratieroute voor trekvis. Ook het karakter en de kwaliteit van de leefgebieden in de rivier en zijbeken veranderden ingrijpend. Veel stroomminnende soorten verdwenen of worden nog slechts in lage dichtheden gevangen.

Bij de aanleg van de stuwen en de dam werd destijds rekening gehouden met de stroomopwaartse trek van vissen. De stuwen werden voorzien van Denil-trappen, goten met kleine schoepen die schuin tegen de stroom zijn gericht. Het turbulente water in deze trappen vormde voor de meeste vissoorten echter een onneembare barrière. Ook de vissluizen in de Haringvlietdam bleken geen effectief middel om de visintrek te bevorderen. Tegenwoordig worden de specifieke eisen die vissoorten stellen aan migratievoorzieningen betrokken bij het ontwerp van de vispassages. Hierdoor is de effectiviteit van deze kunstwerken aanzienlijk vergroot. Het op een kier zetten van de Haringvlietsluizen is een andere verbetering voor de trekvis. Deze maatregelen brengen de rivier en haar visstand echter niet meer terug in de oorspronkelijke toestand.

De laatste tien jaar is de stroomafwaartse vistrek in beeld gekomen bij de water- en visstandbeheerders. De beschadiging van vissen door de turbines van waterkrachtcentrales werkt maatregelen voor het herstel van de visfauna tegen. Op regeringsniveau worden thans maatregelen voorbereid. Zo is in april 2003 door de toenmalige staatssecretaris van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit aan de Tweede Kamer gemeld, "dat vissterfte als gevolg van het opwekken van elektriciteit in waterkrachtcentrales zo veel mogelijk moet worden voorkomen". Het is de intentie om met de exploitanten van deze centrales "afspraken te maken over een realistisch tijdschema voor realisatie van visgeleidingssystemen en/of andere vissterftebeperkende maatregelen (zoals aangepast turbinebeheer)".

Het probleem van vismigratie is niet alleen de bereikbaarheid van leefgebieden, maar ook het verdwijnen van geschikte biotopen. Behalve de hoofdstroom van de rivier zijn ook de zijbeken bij de migratieproblematiek een belangrijk aandachtspunt. De laatste twintig jaar is dit onderdeel van de vismigratie beter in kaart gebracht. Op lokaal, regionaal, landelijk en

internationaal niveau worden inventarisaties uitgevoerd, niet alleen van de knelpunten voor de vistrek, maar ook van de kwaliteit van de leefgebieden voor de vissoorten. Dit leidt tot maatregelen die de omstandigheden voor de visfauna in het riviersysteem verbeteren, echter wel binnen de beperkingen die het gevolg zijn van het menselijke gebruik van het water.

Het opknippen van een watersysteem in van elkaar geïsoleerde stukken waterloop, is voor geen enkele vis- of diersoort op lange termijn bevorderlijk. De diversiteit van de habitat wordt kleiner, de omvang van de aanwezige populaties is gering. De genetische uitwisseling tussen dergelijke "water-eilanden" is beperkt. Kwetsbare soorten kunnen worden verdrongen door dominante soorten. Dit betekent dat de vismigratieproblematiek niet alleen moet worden gezien vanuit de riviertrekvis zoals Zalm en Zeeforel. Ook niet echte trekvis zoals Bittervoorn, Kroeskarper en Grote modderkruiper komen hierbij in beeld. Ruimte en open verbindingen met andere waterlopen zijn voor het instandhouden van alle vissoorten van belang. Het concept van de "ecologische verbindingzone" is voor vissen een goed vertrekpunt voor het verbeteren van hun levensomstandigheden.

Het verbeteren van de vismigratie voor soorten zoals Zalm en Aal is vaak een doel op zich. De meerwaarde van deze programma's is echter dat het belang wordt aangetoond van vrije migratie van diersoorten voor de instandhouding van de soort en de diversiteit van de natuur. Internationale afspraken moeten deze belangen bevorderen. In de Benelux Beschikking inzake vrije migratie van vissoorten uit 1996, verzekeren de regeringen vóór 1 januari 2010 de vrije migratie van alle vissoorten in alle hydrografische stroomgebieden mogelijk te maken. Naast de Benelux Beschikking volgen ook uit het Maasverdrag en de Europese Kaderrichtlijn Water maatregelen die de vrije migratie van vissen in het Maassysteem op korte termijn moeten realiseren.

Dit themanummer belicht de stand van zaken op het gebied van de vismigratieknelpunten in de Maas en de daarin uitmondende waterlopen in Nederland en Vlaanderen. Het geeft belangrijke informatie voor de aanpak van het herstel van bedreigde en kwetsbare vissoorten in dit unieke riviersysteem.

Lex Raat

Voormalig voorzitter deskundigengroep 'Vissen' van de Internationale Maas Commissie

Deze uitgave kon mede tot stand worden gebracht dankzij de financiële steun van de onderstaande organisaties:

Ministerie van Verkeer en Waterstaat
Directoraat-Generaal Rijkswaterstaat
Directie Limburg

Provincie

Limburg

ministerie van de Vlaamse Gemeenschap
departement Leefmilieu en Infrastructuur
administratie Milieu-, Natuur-, Land- en Waterbeheer
afdeling Water

Provincie Noord-Brabant

Waterschap
Peel en Maasvallei

Zuiveringschap Limburg